عبدالغفور لیوال
۲۰۲۴/۱۰/۱۵

د خيبر تاريخي جرګې پرېکړو ته يوه تحليلي کتنه

د خيبر تاريخي جرګه له پيله تر جوړېدو او پايه پورې يوه د عطف داسي کربنه ده، چې د پښتنو ملي مبارزې ته يې نوى تګلورى او ليدلورى وټاکه.

د تاريخ او ټولنپوهنې د تطبيقي کره کتنې تحليلي ميتودولوژي حکم کوي، چې هره تاريخي پېښه بايد د هغو مکاني و زماني شرايطو په تولپارسنګ (مقياس و محک) وارزول شي، چې په کې شکل نيسي او بشپړيږي. تحليلي کتنه دا ده، چې د يوې تاريخي – ټولنيزه پيښې په اړه دغو پوښتنو ته ځواب ولټول شي، چې ولې رامنځته شوه؟ او څنګه به پراختيا مومي؟

موږ به د خيبر د تاريخي جرګې پرېکړو ته له همدې اړخه وګورو. د خيبر تاريخي جرګې د ۲۰۲۴ کال د اکتوبر پر ۱۳ م ماښام خپلې پرېکړې اعلان کړې. په پرېکړو کې د ځينو سيمه‌ييزو ستونزو ترڅنګ ځو مهمو ملي او تاريخي پوښتنو او مسئلو ته هم د حل و پرانيستو ژمنه اعلان شوې ده، چې په خپل ډول کې يې لومړنى ملي پرېکړې ګڼلاى شو.

لومړى بايد د دغې جرګې صلاحيتونه وپيژنو. جرګه او لويه جرګه له تاريخي پلوه د افغانانو د ټولنيز ژوند و ژواک د مسايلو او لويو سياسي پرېکړو تر ټولو ستره او ځواکمنه ملي مؤسسه ده، چې دلته يې له تاريخي و حقوقي پېژاند څخه تېرېږو، يوازې د هوتکي ملي پاځون، احمدشاهي سترې جرګې او په شلمه پيرۍ کې د نړيوالو جګړو پر مهال تاريخي پرېکړې د يادولو وړ دي. افغانستان ته د موډېرنو اساسي قوانينو د تصويب تقنيني صلاحيت يې هم يوه بله بېلګه ګڼلاى شو.

د لويو جرګو دوه ځانګړني پاموړ دي، اول تر ملي واکمنيو (حکومت – دولت) څخه هم ځواکمني دي او که ملي واکمني وي هم، د ملت د لويې جرګې د يوه ګډونوال حکمي شخصيت په توګه به يوازې يو غړى وي، نه د پرېکړو او اوامرو مرجع.

بله يې دا چې که ملي واکمني نه وي، نو جرګه په خپله د پرېکړو تر ټولو ستره او ټولواکه مرجع ده.
د دې پېژاند له مخې د خيبر جرګه د خپل کميت و کيفيت له نظره – په تېره بيا داسي مهال چې ټوله افغان جغرافيا د يوې مشروع ملي واکمنى له لرلو بېبرخي ده – تر ټولو ستره باصلاحيته جرګه يې بللاى شو.

د خيبر د جرګې بله ځانګړنه دا وه، چې رابلونکي، جوړوونکي او ګډونوال ټول يې افغان ولسونه وو. دا نه کوم حکومت راغوښتې وه او نه هم کومې ځانګړې قبيلې، قوم يا سياسي ګوند. بله ځانګړنه يې دا وه، چې د افغاني ټبرونو بشپړه استازولي يې لرله.

د لويو پرېکړو په برخه کې څکه تاريخي وه، چې هيڅکله په دې کميت و کيفيت يوې ملي – ولسي جرګې په يوه خوله داسي پرېکړې د نړيوالو غوږونو ته رسولي نه وي.

• بنايي په تاريخ کې له کمي، کيفي او ماهيوي پلوه دا لومړنى لويه ملي جرګه وه، چې په واز کومي يې اعلان وکړ، چې لوى افغان ملت د ډيورند کرغېړنه کربښه په رسميت نه پېژني او د دوى له نظره دا کربښه هېڅراز مشروعيت نه لري. دې پرېکړې په ډيرو هغو اورنيو ملي‌ضد درېځونو يخې اوبه واړولې، چې ويل به يې: په نيمګړي افغانستان

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

کې واکمنۍ او ملتپال چیغې وهي، چې ډیورند نه منو او تر ډیورند هاغاړه پښتانه ګواکي دا کرښه د رسمي پولې په توګه پېژني. دې جرګې په خپل ټول عظمت دغه مغرضه ګونګوسه غلطه ثابته کړه او په واضح توګه یې وویل چې ټول ملت له الف تر یا پورې دا کرښه نه مني او د له منځه وړلو لپاره یې له ولسي میکانیزمونو د ګټې اخیستنې لپاره عملي لارې چارې رامنځته کوي.

• د پاکستان له رامنځته کېدو راهیسې تر ډیورند هاغاړه ټول پښتانه له دولتي ترهګرۍ سره مخامخ وو. دا کوښنې ادعا نه ده .دولتي ترهګري هغه وخت په نړیواله ترهګري بدله شوه، چې د سړې جګړې پرمهال د نړۍ ټول افراطي او بنسټپال وسلوال ځواکونه د دوی پر خاوره ځای پرځای شول او پښتانه هره ورځ د دغو نیابتي پنجابي، عربو، منځنۍ اسیا، چین و چیچین ترهګرو د شتون او جګړو قرباني کېدل .پاکستاني پوځ چې دغه ډلې یې دلته راوستې وې او نورې سیمه‌ییزې ترهګرې ډلې یې هم پخپله راپنځولې وې، په دې پلمه چې دغه ډلې د پاکستان امنیت ګواښي د پښتنو سیمې ته یې لښکرونه رااېستل او پښتانه یې وژل. په دې توګه دغه دولتي او نړیواله ترهګرۍ په خرپ روانه وه. پښتنو د دې ترهګرۍ په وړاندې هېڅ ویلای نه شو، ځکه له دغو ایډیولوژیکو ډلو سره د تودې وسلې ترڅنګ د (تکفیر) خطرناکه وسله هم وه. په دې توګه دغې جرګې د لومړي ځل لپاره دغه اختاپوتي اووه سرې بلا نړۍ ته وروپېژندله او د هغې د طلسم ماتولو په پار یې دغه جرګه راوغوښته. جرګې پرېکړه وکړه، چې د ترهګرۍ د وجودي منطق کړۍ ماته کړي او د جګړې و هګۍ تروریستي معما پای ته ورسوي. تر دې وروسته به پوځ پښتانه په دې نامه وژلای نه شي، چې ګواکي دلته ترهګرې ډلې شته او ترهګرې ډلې به دلته پښتانه په دې نامه وژلای نه‌شي، چې په دې سیمه کې ولې د پاکستان پوځ له دوی سره جنګیږي؟

جرګې پرېکړه وکړه، چې په شپېتو ورځو کې به دواړه وژونکي اړخونه (پوځ و د هغوی په لاس جوړ شوي ترهګر) دواړه د پښتنو له خاورې څخه وځي. لاړ دې شي او بل ځای دې یوبل سره معلومه کړي. دا پرېکړه هغې مهمې پوښتنې ته ځواب دی، چې ترهګر او پوځ ولې یوازې د پښتنو په سیمه کې یو له بل سره جنګیږي؟ ولې په پنجاب و سند و نورو سیمو کې کراري ده؟

• تر ډیورند کرغېړنې کرښې رااېستلو او په تېره بیا د پاکستان له جوړېدو روسته له پښتنو سره یو لوی ظلم دا کېده، چې له دوی سره د روان ظلم په وړاندې د عدالت تأمینولو افغاني مرجع نه وه. پنجاب هم پښتانه وژل او هم پرې حاکم ول. حکومتي اداري، محاکم، پوځ و پولیس ټول پنجابي یا پنجابي جوړ او پنجابي خصلته وو. د انګریزي-پنجابي قانون پربنسټ ټاکل کېدل. د دغه پردي واک زور دومره ډېر و، چې تش په نامه ملتپال ګوندونه یې هم مسخ کړي وو. تاریخي تجربو ښووله، چې پښتانه به تر هربل وخت هغه مهال ډېر په تکلیف وو، چې کوم ملتپال ګوند به یې په سیمه کې بېواکه واکمنۍ ته ورسېده. ځکه د ټول پاکستان په تېره بیا د پښتنو لپاره د واک اصلي مرجع پنجابي پوځ او استخبارات وو او ملتپالو ګوندونو به هم له خپلې بېواکۍ او پوځي دیکتاتورۍ څخه سرټکاوه. په حقیقت کې پر پښتونخوا پنجابي پوځ و استخباراتو واک چلاوه او د دوی هرڅه یې لوټل .دې جرګې په تېرو یوسلو څو کلونو کې لومړی ځل پرېکړه وکړه، چې د پاکستاني پوځ و ځارګرو دغې دیکتاتورۍ ته به د پای ټکی ږدي. جرګې خپله محکمه، خپل عدالت، خپل ملي لښکر او خپلو ستونزو ته د رسیدو خپل ملي موسسات رسماً معرفي کړل. جرګې وویل، چې دوی به ۲۴۰۰۰۰ کسیز ملي لښکر جوړوی او همدا لښکر به دوی ساتي، دلته نور نو د دوی د امنیت ساتنې په پلمه د دوی وژونکي پوځیانو ته اړتیا نشته. د جرګې تر ټولو مهمه، تاریخي او ستراتیژیکه پرېکړه د دغه ملي لښکر د جوړېدو اعلان و. په دې توګه له دغه ولسي لښکر سره نه پوځ او نه هم پاکستانی یا نړیوالي ترهګرې ډلې مخامخېدلای شي.

دا پرېکړه د پښتونخوا د سیاسي خپلواکۍ په لور د راخوځېدو د پیل تر ټولو ستر اعلان دی. که پښتانه دغه پوځ جوړ کړي هماغه ورځ به د پښتونخوا د خپلواکۍ لومړۍ ورځ وي.

• مهم بل ګام د پښتنو د اقتصادي سرچینو برخلیک ټاکل و. جرګې وویل: د پښتنو سرچینې دپښتنو دي او تر نن روسته به یې وړیا غیر پښتنو ته د وربهېدا او لوټ تالان مخه نیسي .جرګه په دې پوهېده، چې سیاسي خپلواکي له اقتصادي خپلواکۍ څخه راپیلیږي. او که تاسو غواړئ په خپلواکه توګه د پرېکړي یو اړخ اوسئ، نو باید خپل زېښوونکي ته وواياست، چې بس!!!

نور نو د وړیا دسترخوان زمانه پای ته رسېدلې ده! څه راکوې، چې څه درکړم؟
جرګې په لوی سر کې د ټولو افغانانو امنیت او بدامني یو له بل سره وتړل او په زغرده یې څرګنده کړه، چې په پښتونخوا کې د بدامنۍ جوړېدل د ټول افغانستان لپاره یوه دسیسه ده. د دې جرګې روح روان له بهر د راټپل شوي افراطیت د کمېلې ورټولېدل او افغانان خپلو طبیعي، دودیزو، تاریخي او حقوقي دود دستور ته ورستنول و، چې په ګنو دلایلو یې یوې مدني او موډېرنې ټولنې ته د حرکت لومړنی بستر او تمځای هم ګڼلای شو .په دې توګه جرګې

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

وښوولې، هغه څه چې ترهګر يې د پښتني – افغاني فرهنګ په نامه نړۍ ته ورښيي، په حقيقت کې له افغان فرهنګ سره هېڅ تړاو نه‌لري .جرګې وويل:

تر دې روسته د هېڅ وژل شوي پلار يا ورور په بدو کې کومه معصومه خور يا لور ودېدلای نه شي. جرګه د دغې ټولنيزې ربړې ژورو جرړو ته وررسېدلې ده. انګريز و پاکيستاني استخباراتو له دې لارې د پښتنو د ملاتير مات کړی و، قبيلوي شخړې يې راپنځولې وې او کور په کور يې د بديو او دوښمنيو جال خپور کړی و.

د جرګې يوه مهمه پرېکړه دا وه، چې پنجابي پوځ و استخبارات دې دلته په کور کې کورکي نه جوړوي او قبيلې و قومونه دې يو له بل سره په بديو نه اړوي. د جرګې دې پرېکړې وښووله، چې ايله پښتانه دې پايلې ته رسېدلي دي، چې له انګريز څخه په ميراث راپاتې ښکېلاکي ميتود « بېل يې کړه، ښکېل يې کړه او اېل يې کړه!» يا Divide and Rule پاليسي د پاکيستان له خوا هوبهو پر مخ ځي .جرګې په څرګنده وويل، چې پر موږ د پاکيستاني پوځ د واک چلولو يو لامل د پښتنو خپلمنځي اختلافات جوړول دي، د خيبر جرګې د دغو اختلافاتو د حل لپاره يې ځانګړې جرګه وټاکله، چې تر دې روسته به ټول اختلافات حل کوي او پښتانه به په ريښتيني او عملي توګه بشپړ يووالي ته رسوي. د دې اختلافاتو يوه بېلګه د شيعه او سُني پښتنو تر منځ له بهر راټپل شوې شخړه ده، چې ښايي له دې جرګې څخه را پنځېدلې ځانګړې جرګه به هم پيل له دې څخه کوي او اول به کورمې ته ځي.

په اجرائيوی برخه کې:

جرګې يوازې پرېکړې اعلان نه کړې، بلکې د مهمو او تاريخي پرېکړو د اجرائيوي ضمانت او عمل لپاره يې اړونده مراجع ا هم اعلان کړې. يوه اتيا کسيزه کومېټه، د اختلافاتو د حل جرګه او تر ټولو مهم دوه سوه او څلويښت زره کسيز ملي لښکر .هره پرېکړه له ځان سره اجرائيوي قاعده لري، چې که يې څوک عملي کېدو ته نه‌پرېږدي، نو څوک به په څومره وخت کې څه کوي؟

د پښتنو سياسي ګوندونه، پخپله پښتونژغورني غورځنګ، ولايتي اداره او نور يې د پرېکړو په عملي کولو کې راګډ کړل، پيل به د سياسي زندانيانو (په ځانګړې توګه علي وزير او د پښتونژغورني غورځنګ نور غړي) له راخلاصولو کيږي.

جرګې په ځانګړې سياسي مهارت د پښتنو د سياسي، اقتصادي او فرهنګي خپلواکۍ لپاره لاره خلاصه کړه. له اجرائيوي اړخه يې بله بريا دا وه، چې ټول ولس او د جرګې هرګډونوال د يوې پرګنې په استازولۍ ځانونه په کې د هراړخيز صلاحيت او مسئوليت لرونکي وګڼل .هېڅ پرېکړه يې د دوښمنو کومې بيروکراتيکې ادارې ته سپارلې نه ده، بلکې هرڅه به ولس کوي او په دې توګه يې عملاً د يوه ژوندي، شعوري او باارادې ملت په توګه د پرېکړو د عملي کولو ژمنه په غاړه واخيسته.

د جرګې ګڼې استعاري برياوې هم وې. ترهرڅه وړاندې د دومره پښتنو وګړيو (ښځو او نرو) ، مشرانو، سياسي ګوندونو او مدني و فرهنګي بنسټونو راټولول په داسې تاريخي زمانه کې د معجزې تر بريده د حيرانتيا وړ کار دی. دويم د دغو لسګونو زره خلکو سره په يوه خوله کول او بيا د داسې جرئتمندو پرېکړو اعلان او د عملي کولو داسې کلک هوډ، دا ټول د کړښو ترشاه هغه حقايق دي، چې ليکل شوي يا ويل شوي نه دي، خو پوهېدل يې د هر دراک انسان په وس پوره دي.

او تر ټولو مهمه ژمنه خو دا وه، چې د پښتونژغورني مشر منظور پښتين په ډېره زړورتيا وويل:

«... دا يو مزل دی، چې نوی پيل شوی او ان شاءالله چې هغه منزل ته به رسيږي، چې ستاسو ټولو په زړونو کې دی!»

يعني ولس راويښ شوی، ژمن دی او ځان به بشپړې خپلواکۍ او ملي – افغاني واکمنۍ ته رسوي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ